GÖNÜLLERİN DİRLİĞİ
EBU EYYUB EL-ENSÂRÎ'NİN HADİS RİVAYETLERİ

HAYÂTU'L-KULÛB Bİ-RİVÂYÂTİ EBÎ EYYÛB

BÂKÎ

Hazırlayanlar
Gülşah Taşkın - Arzu Atik - Güler Doğan Averbek

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1893
KÜLTÜR SERİSİ: 1040

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-625-408-422-5

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Oğuzhan Murat Öztürk

Kitap Editörü: Bünyamin Ayçiçeği

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Mahmut Doğan

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: ÇINAR MATBAACILIK VE YAY. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Cad. Ata Han No:34 K:5
Bağcılar / İSTANBUL Tel: (0212) 628 96 00
Sertifika No: 45103

İstanbul- 2022

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 11

GİRİŞ 13
Bâkî'nin Hayatı ve Eserleri 13
Dîvân *15*
Fezâ'ilü'l-cihâd *16*
Fezâ'il-i Mekke *16*
Me'âlimü'l-yakîn fi sîreti Seyyidi'l-mürselîn *16*
Hayâtu'l-kulûb bi-rivâyâti Ebî Eyyûb *17*

HAYÂTU'L-KULÛB Bİ-RİVÂYÂTİ EBÎ EYYÛB 19
Ebu Eyyub el-Ensârî ve Hadis Rivayetleri 19
Nureddin el-Karâfî ve *Nefehâtü'l-abîri's-sârî bi-ehâdîsi Ebî Eyyûb el-Ensârî* Adlı Eseri 21
Nefehâtü'l-abîri's-sârî bi-ehâdîsi Ebî Eyyûb el-Ensârî'nin Şerhleri 22
Abdullah Eyyubî'nin Şerhi 23
Cemal Öğüt'ün Şerhi 23
Bâkî'nin *Hayâtu'l-kulûb bi-rivâyâti Ebî Eyyûb* Adlı Muhtasar Şerhi 24
Hayâtu'l-kulûb bi-rivâyâti Ebî Eyyûb'un Muhtevası 26
Eserin Aslı ile Muhtasar Şerhi Arasındaki Farklılıklar 31
Eserin Kıymeti ve Önemi 32

HAYÂTU'L-KULÛB Bİ-RİVÂYÂTİ EBÎ EYYÛB'UN NÜSHALARI 35
Köprülü Kütüphanesi, Mehmed Asım Bey Koleksiyonu, nr. 138 (K) 35
Leipzig Üniversitesi Kütüphanesi, İslâm Yazmaları, nr. Cod. Turc. 69 (L) 35
Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, H. Şemsi-F. Güneren, nr. 33 (S) 36
Nüshaların Değerlendirilmesi 43

METİN TESPİTİ HAKKINDA NOTLAR 45
BİBLİYOGRAFYA 47
METİN-APARAT-TIPKIBASIM 51

Bâkî (ö. 1600). Bâkî mahlasını kullanan ve Osmanlı şiirinin zirveye ulaştığı bir dönemin "sultânu'ş-şuarâ"sı olan Mahmud Abdülbâkî, edebiyatımızın en usta şairlerindendir. Bir şair olarak ilk defa Kanunî Sultan Süleyman (1520-1566) döneminde elde ettiği şöhreti Sultan II. Selim (1566-1574), Sultan III. Murad (1574-1595) ve Sultan III. Mehmed (1595-1603) dönemlerinde de devam ettiren Bâkî, çeşitli görevlerde bulunmuş ve her kademeden devlet adamıyla güçlü ilişkiler kurarak padişah meclislerinin aranan isimlerinden biri olmuştur. Kasideleri ve mensur eserleriyle de tanınan Bâkî, asıl şöhretini gazelleriyle kazanmış ve bir gazel şairi olarak anılmıştır. Gerek şiir diline getirdiği yenilik ve aruz tasarruflarıyla gerekse nükteli, ince söyleyiş özellikleriyle ve kullandığı yeni mazmunlarla Osmanlı gazeline yeni bir yön veren ve onu zirveye taşıyan Bâkî'nin şöhreti hem yaşadığı çağın hem de Osmanlı Devleti'nin sınırlarının ötesine ulaşmıştır.

Henüz çok genç yaşlardan itibaren ilme ve öğrenmeye merak duyan Bâkî, medrese eğitimi boyunca bir âlim olarak yetişmenin yanı sıra ileride devrin en meşhur âlim ve şairleri arasında adları anılacak sınıf arkadaşları ve Zâtî'nin (ö. 1546) Bayezid'de bulunan remilci dükkânındaki toplantılar vasıtasıyla dönemin usta şairleriyle yakınlık kurma ve şiirlerini edebî muhitlerde tanıtma fırsatı bulmuştur.

Yazdığı kaside ve nazirelerle devrin sultanlarının, önde gelen bürokrat ve âlimlerinin himayesini kazanan Bâkî'nin ileride en güçlü hâmisi olacak Kanunî Sultan Süleyman'la yakın ilişkileri 1555'te Sultan'ın Nahçıvan Seferi dönüşünde sunduğu kasideyle başlamıştır. Bu tarihten sonra bir şair olarak şöhreti gittikçe artan, aynı zamanda ilmiye sınıfındaki basamakları da hızla tırmanan Bâkî, ölümüne kadar geçen yaklaşık 50 yıllık zaman zarfında birçok görevde bulunmuştur. Kimi zaman azillerle, gözden düşmelerle ve yeniden göreve getirmelerle geçen inişli çıkışlı hayatı boyunca bir şair olarak her zaman saygı görmüş, başta döneminin sultanları olmak üzere her kademeden devlet adamının takdir ve himayesini kazanmıştır. Kanunî Sultan Süleyman'ın son dönemleriyle II. Selim ve III. Murad dönemlerinin güçlü sadrazamlarından Sokullu Mehmed Paşa (ö. 1579) da Bâkî'nin yakın ilişki kurduğu ve himayesini kazandığı devlet adamları arasında yer almaktadır. Mensur eserlerinin tamamını Paşa'nın isteğiyle ya da ona hediye olarak kaleme almasından da anlaşıldığı üzere Bâkî'nin hâmileri arasında onun ayrı bir yeri vardır.

Bâkî'nin divanının yanı sıra *Fezâ'ilü'l-cihâd, Fezâ'il-i Mekke (veya el-İ'lâm bi-a'lâmi beledi'llâhi'l-Harâm Tercümesi), Me'âlimü'l-yakîn fi sîreti Seyyidi'l-mürselîn* ve *Hayâtu'l-kulûb bi-rivâyâti Ebî Eyyûb* adlı eserleri mevcuttur.

SUNUŞ

Türk edebiyatının tartışmasız en büyük şairlerinden biri olan Bâkî'nin nazım ve nesirdeki tavrı birbirinden farklıdır. Ona asırları aşan şöhretini getiren kudreti, şüphesiz şiirdeki gücü ve nazım tekniğindeki vukufudur; şiirleri ve nesirleri edebî açıdan mukayese edildiğinde neredeyse iki farklı sima ile karşı karşıya olunduğu söylenebilirse de muktedir bir şairin sair eserlerinin her halükârda kıymeti haiz olacağı izahtan varestedir.

Bâkî'nin adları bilinen mensur eserlerinin nüshaları eldeydi. Bu eserlerin müşterek yönleri ise tercüme eserler olmaları ve Sokullu Mehmed Paşa ile irtibatlı bulunmalarıydı. Fakat Bâkî'nin çağdaşı ve yakın arkadaşı Nev'î Yahya Efendi'nin Nev'îzâde denmekle maruf oğlu Atâyî'nin haber verdiği bir diğer eserinin ne adı ne nüshası biliniyordu. Bâkî hakkındaki çalışmalarda bugüne kadar ele geçmediği söylenen bu eser, elinizdeki kitap ile Bâkî külliyatında olması gereken yere ircâ edilmiş bulunuyor. Bâkî'nin bu eserinin tespiti, bizler için ve Türk edebiyatı için sevindirici bir gelişmedir.

Daha ziyade Ebu Eyyub el-Ensârî lakabı ile bilinen sahabe Halid b. Zeyd'den nakledilen hadisler, 16. asırda Nureddin el-Karâfî tarafından *Nefehâtu'l-abîri's-sârî bi-ehâdîsi Ebî Eyyûb el-Ensârî* adlı eserde bir araya getirilmiş ve bu eser Bâkî tarafından Türkçeye çevrilerek muhtasar şekilde şerh edilmiştir. Bâkî, Sokullu Mehmed Paşa'ya hediye ettiği eserine *Hayâtu'l-kulûb bi-rivâyâti Ebî Eyyûb* adını verdiğini kaydetmektedir. Söz konusu eserin herhangi bir nüshasının bugüne kadar tespit edilememesinin ardındaki en temel sebep bizce eserin adının kayıtlara geçmemiş olmasıdır. Bâkî'ye geniş bir bölüm ayıran Nev'îzâde Atâyî'de olduğu gibi muahhar kaynaklarda da eserin muhtevası dile getirilmekle birlikte adı zikredilmemiştir. Bâkî'den sonraki asırlarda nisyan âleminde kalan eserin tespiti, Osman Reşer çalışmalarının semerelerinden biridir.

Osman Reşer 20. asrın en velut şarkiyatçıları arasında yer alır. Aslen Alman olan ve uzun yıllar Türkiye'de yaşayan Reşer, Müslümanlığı benimsemiş, 1937'de Türk vatandaşlığına kabul edilmiştir. Türkiye'de resmî pek çok kurumda görev ifa eden Reşer'i dikkat çekici kılan en önemli özelliklerinden biri Türkiye'den topladığı binlerce yazmayı Avrupa ve Amerika'daki kütüphanelere satmasıdır. Son iki yılda tamamlanan Reşer konulu çalışmalar, onun Türkiye'den Batı'ya gönderdiği yazmalar arasında pek çok önemli eser olduğunu göstermiştir. Bâkî'nin kayıp olduğu düşünülen eserinin bir nüshası da Reşer tarafından 1928'de Leipzig Üniversitesi Kütüphanesi'ne satılmıştır. Leipzig'deki nüshanın tespitinden sonra eserin isminin ortaya çıkmasının verdiği imkânla iki nüshaya daha ulaşılmıştır.

Metnin kuruluşundan inceleme kısmının hazırlanmasına kadar her aşamasında bu satırların yazarlarının ortak emeğiyle vücut bulan bu çalışmayı üzerimizde büyük emeği olan, öğrencileri olmakla her zaman iftihar ettiğimiz kıymetli hocamız Prof. Dr. Zehra Toska Hanımefendiye adıyoruz. Lisans ve yüksek lisans öğrenimlerimiz boyunca engin bilgisi ve şiire olan tutkusuyla bizlere örnek olan ve eski edebiyatın uçsuz bucaksız dünyasının kapılarını bize açan hocamız, her üçümüzün klasik Türk edebiyatı yolculuğunun başlamasında müessir olmuştur. Kendisine minnettarız. Bu vesileyle eserin tespitine giden yolda katkıları olan, ayrıca kitabın editörlüğünü üstlenen ve Arapça ibarelerin irab ve harekelendirilmesinde destek sunan kıymetli meslektaşımız Doç. Dr. Bünyamin Ayçiçeği'ne, kitabı okuyarak değerli görüşlerini bizimle paylaşan genç meslektaşımız Ahmet Emin Saraç'a, eserin Köprülü Kütüphanesi'nde bulunan nüshasının tıpkıbasımının yapılmasına müsaade eden Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanı Prof. Dr. Muhittin Macit'e, Ötüken Neşriyat editörleri Göktürk Ömer Çakır ile Oğuzhan Murat Öztürk'e ve Ötüken Neşriyat Genel Yayın Yönetmeni Ertuğrul Alpay'a teşekkür ederiz.

Gülşah Taşkın, Arzu Atik, Güler Doğan Averbek
İstanbul, 2022

GİRİŞ

Bâkî'nin Hayatı ve Eserleri

Şiirlerinde Bâkî mahlasını kullanan ve Osmanlı şiirinin zirveye ulaştığı bir dönemin yani Kanunî Sultan Süleyman devrinin (1520-1566) "sultânu'ş-şuarâ"sı olan Mahmud Abdülbâkî (ö. 1008/1600), şüphesiz edebiyatımızın en usta şairlerinden biridir. Bir şair olarak ilk defa Kanunî Sultan Süleyman döneminde elde ettiği şöhreti Sultan II. Selim (1566-1574), Sultan III. Murad (1574-1595) ve Sultan III. Mehmed (1595-1603) dönemlerinde de devam ettiren Bâkî, aynı zamanda bir ilmiye mensubu olarak hayatının sonuna kadar çeşitli görevlerde bulunmuş ve her kademeden devlet adamıyla güçlü ilişkiler kurarak padişah meclislerinin aranan isimlerinden biri olmuştur. Kasideleri ve mensur eserleriyle de tanınan Bâkî, asıl şöhretini gazelleriyle kazanmış ve bir gazel şairi olarak anılmıştır.[1] Gerek şiir diline getirdiği yenilik ve aruz tasarruflarıyla gerekse nükteli, ince söyleyiş özellikleriyle ve kullandığı yeni mazmunlarla Osmanlı gazeline yeni bir yön veren ve onu zirveye taşıyan Bâkî'nin şöhreti hem yaşadığı çağın hem de Osmanlı Devleti'nin sınırlarının ötesine ulaşmıştır.[2] Fuad Köprülü'nün de belirttiği üzere "Osmanlı şairleri arasında, daha hayatında iken bu kadar geniş ve sağlam bir şöhret kazanan şair hemen yoktur denilebilir."[3]

Kanunî Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk yıllarında 933/1526-1527'de fakir bir ailenin çocuğu olarak İstanbul'da dünyaya gelen Bâkî'nin babası Fatih Camii müezzini Mehmed Efendi'dir (ö. 1566).[4] Henüz çok genç yaşlardan itibaren ilme ve öğrenmeye merak duyduğu bilinen[5] Bâkî'nin bir şair olarak tanınmasına vesile olan ilk adım, medrese eğitimine başlamasıdır. Daha sonra "sünbül" redifli meşhur kasidesini sunacağı Karamanîzâde Mehmed Efendi (ö. 1581) ve yine devrin ünlü âlimlerinden Kadızâde Şemseddin Ahmed Efendi (ö. 1580) gibi müderrislerin öğrencisi olan Bâkî, medrese eğitimi boyunca bir âlim olarak yetişmenin yanı sıra ileride devrin en meşhur âlim ve şairleri arasında adları anılacak sınıf arkadaşları ve Zâtî'nin (ö. 1546) Bayezid'de

---

1 Fuad Köprülü, "Bâkî," *İslâm Ansiklopedisi*, c. 2, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1979, s. 248; Mehmet Çavuşoğlu, "Bâkî," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 4, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, s. 539.

2 Köprülü, agm, s. 248-250; Çavuşoğlu, agm, s. 539; Walter Andrews-Mehmet Kalpaklı, "Baki," *The Encyclopaedia of Islam THREE*, Leiden: Brill, 2013, s. 43.

3 Fuad Köprülü, *Eski Şairlerimiz: Divan Şiiri Antolojisi*, İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1931, s. 266.

4 Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, c. 1, İstanbul: Bozkurt Basımevi, 1936, s. 697; Köprülü, agm, s. 243; Çavuşoğlu, agm, s. 537.

5 Ergun, age, s. 697; Köprülü, agm, s. 243; Çavuşoğlu, agm, s. 537.

bulunan remilci dükkânındaki toplantılar vasıtasıyla dönemin usta şairleriyle yakınlık kurma ve şiirlerini edebî muhitlerde tanıtma fırsatı bulmuştur.[6]

Yazdığı kaside ve nazirelerle devrin sultanlarının, önde gelen bürokrat ve âlimlerinin himayesini kazanan[7] Bâkî'nin ileride en güçlü hâmisi olacak Kanunî Sultan Süleyman'la yakın ilişkileri 962/1555'te Sultan'ın Nahçıvan Seferi dönüşünde sunduğu kasideyle başlamıştır.[8] Bu tarihten sonra bir şair olarak şöhreti gittikçe artan, aynı zamanda ilmiye sınıfındaki basamakları da hızla tırmanan Bâkî, ölümüne kadar geçen yaklaşık 50 yıllık zaman zarfında birçok görevde bulunmuştur. Kadı naibliği, danişmendlik, mülazımlık gibi görevler üstlenmiş; Silivri'de Pîrî Mehmed Paşa, İstanbul'da Murad Paşa, Mahmud Paşa, Eyüp, Süleymaniye ve Sahn Medreseleri ile Edirne'de Selimiye Medresesi başta olmak üzere İmparatorluğun en prestijli eğitim kurumlarına müderris olarak atanmış; Mekke ve İstanbul kadılıkları, Anadolu ve Rumeli kazaskerliği de dâhil olmak üzere Osmanlı ilmiyesinin en üst kademelerine kadar yükselmiştir.[9] Bir ilmiye mensubu olarak kimi zaman azillerle, gözden düşmelerle ve yeniden göreve getirmelerle geçen inişli çıkışlı hayatı boyunca Bâkî bir şair olarak her zaman saygı görmüş, başta döneminin sultanları olmak üzere her kademeden devlet adamının takdir ve himayesini kazanmıştır. Kanunî Sultan Süleyman'ın son dönemleriyle II. Selim ve III. Murad dönemlerinin güçlü sadrazamlarından Sokullu Mehmed Paşa (ö. 1579) da Bâkî'nin yakın ilişki kurduğu ve himayesini kazandığı devlet adamları arasında yer almaktadır. Divanında meşhur Sultan Süleyman mersiyesinin sonunda bulunan ve Sokullu Mehmed Paşa'nın övgüsüne yer verilen "Dermedḫ-i Vezīr-i Aʿẓam Meḥemmed Paşa" başlıklı 10 beyitlik şiir dışında[10] Paşa için yazdığı herhangi bir kaside bulunmamasına rağmen mensur eserlerinin tamamını onun isteğiyle ya da ona hediye olarak kaleme almasından da anlaşıldığı üzere Bâkî'nin hâmileri arasında Sokullu Mehmed Paşa'nın ayrı bir yeri bulunmaktadır.

---

6 Ergun, age, s. 697-698; Köprülü, agm, s. 243; Çavuşoğlu, agm, s. 537, Andrews-Kalpaklı, agm, s. 43.

7 Bâkî'nin iktidarla ilişkilerinin ve himaye sistemi içindeki yükselişinin sebepleriyle birlikte tartışmaya açıldığı bazı çalışmalar için bkz. Veysel Öztürk, "Osmanlı Şair ve Bürokratları İçin Bir Model: Bâkî," *Kitap-lık*, 107 (2007): 95-100 ve Hasan Kaplan, "Bâkî-İktidar Münasebeti ve Bu Münasebete Çok Yönlü Bir Bakış," *Es-seyf ve'l-kalem: Şiir ve Kültürel İktidar*, Ankara: İKSAD Global Yayıncılık, 2021, s. 47-36.

8 Ergun, age, s. 698; Köprülü, agm, s. 243; Nevʿîzâde Atâyî, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmileti'ş-Şakâ'ik: Nevʿîzâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli (İnceleme-Tenkitli Metin)*, haz. Suat Donuk, c. 2, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017, s. 1174.

9 Ergun, age, s. 698-703; Köprülü, agm, s. 243-245; Çavuşoğlu, agm, s. 537-538; Andrews-Kalpaklı, agm, s. 43-44; Atâyî, age, c. 2, s. 1174-1178.

10 Sabahattin Küçük, *Bâkî Dîvânı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994, s. 80-81.

HAYÂTU'L-KULÛB Bİ-RİVÂYÂTİ EBÎ EYYÛB

Bâkî'nin, sahabe Ebu Eyyub el-Ensârî'den rivayet edilen hadisleri ihtiva eden *Hayâtu'l-kulûb bi-rivâyâti Ebî Eyyûb* adlı eseri ile ilgili ayrıntılı bilgi vermeden önce Ebu Eyyub el-Ensârî ve hadis rivayetleri hakkında malûmat aktarmak uygun olacaktır.

Ebu Eyyub el-Ensârî ve Hadis Rivayetleri

Adı ve künyesi Halid b. Zeyd b. Küleyb olarak bilinen sahabe, kaynaklarda ve halk arasında daha ziyade Ebu Eyyub el-Ensârî olarak anılır.[35] Hicretten takriben iki yıl önce eşi Ümmü Eyyub ile Medine halkı arasında Müslümanlığı ilk kabul edenlerdendir.[36] 622 yılındaki İkinci Akabe Biati'ne iştirak eden Ebu Eyyub el-Ensârî, Hz. Peygamber'in bütün gazvelerine katılmış ve ona zarar gelmemesi için üstün çaba sarf etmiş, Mâide Suresi'nin "Allah seni insanlardan koruyacaktır." mealindeki 67. âyeti nazil oluncaya kadar Hz. Peygamber'in çadırının etrafında devamlı nöbet tutmuştur.[37]

Ebu Eyyub el-Ensârî, Ashab-ı Kiram arasında ilmiyle tanınan, kendisine itibar edilen bir sahabedir ve kaynaklarda pek çok konuda fetva verdiği kaydedilmektedir.[38] Ebu Eyyub el-Ensârî'nin Ashab-ı Kiram arasında öne çıkan bir sahabe olması ve sonraki asırlarda da Müslümanlar tarafından çok sevilmesinin en önemli sebeplerinden biri, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicreti sırasında onun evine misafir olmasıdır.[39]

Hulefa-yı Raşidin döneminde de önemli rol oynayan Ebu Eyyub el-Ensârî, özellikle Hz. Ali dönemindeki (656-661) karışıklıklarda Hz. Ali'nin yanında yer almış, Irak'a giden Hz. Ali onu Medine'de vekil olarak bırakmıştır.[40] İlerlemiş yaşına rağmen önemli savaşlara katılan Ebu Eyyub el-Ensârî'nin, Müslümanların ilk İstanbul kuşatmasında bulunduğu veya kuşatmadan bir yıl sonra gönderilen birliğin içinde yer aldığı rivayet edilir.[41] Bazı kaynaklara göre bu kuşatma esnasında 52/672 yılında hastalanıp vefat etmiş ve vasiyetine uygun olarak sur dışına defnedilmiştir. Onun 50-51/670-671 veya 55/675 yılında öldüğünü söyleyen rivayetler de mevcuttur.[42]

---

35 Hasari Altunova, "Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin Hayatı ve Rivâyetleri," Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, s. 4.

36 Hüseyin Algül, "Ebû Eyyûb el-Ensârî," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 10, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, s. 123-124.

37 Altunova, agt, s. 18.

38 Algül, agm, s. 124.

39 Algül, agm, s. 124.

40 Algül, agm, s. 124.

41 Algül, agm, s. 124.

42 Altunova, agt, s. 21.

Cenaze namazı Yezid b. Muaviye (ö. 683) tarafından kıldırılan Ebu Eyyub el-Ensârî'nin öldüğünü haber alan Bizans komutanının kuşatma kalkınca mezarı açıp naaşı vahşi hayvanlara yedireceğini söylemesi üzerine Yezid b. Muaviye İslam ülkesinde yaşayan Hıristiyanların ve kiliselerin zarar göreceğini bildirmiş ve Bizans komutanı kabre dokunmama sözü vermiştir.[43] Bizanslıların zamanla kabri bir bina içine alıp tavanına kandil bulunan bir zincir astıkları ve kıtlık zamanlarında yağmur duası için buraya geldikleri bildirilir.[44] Ali b. Ebu Bekir el-Herevî (ö. 1215) söz konusu yapıyı ziyaret etmiştir.[45]

Ebu Eyyub el-Ensârî'nin kabrinin zamanla harap olduğu ve Fatih Sultan Mehmed'in (1444-1446, 1451-1481) İstanbul'u fethetmesinden sonra kabir yerinin Akşemseddin (ö. 1459) tarafından keşif yoluyla bulunduğu Osmanlı tarih kaynaklarında ayrıntılı bir şekilde anlatılır.[46] Başka kaynaklarda ise İstanbul'un fethi sırasında kabrin yerinin bilindiği belirtilmektedir.[47] İstanbul'un fethinin ardından Fatih Sultan Mehmed buraya önce türbe, sonra cami ve etrafına medrese, aşhane-imaret ve hamamdan oluşan bir külliye yaptırmıştır.[48] Osmanlılar için güzide bir mevki kazanan bu külliye, padişahların cülusunda kılıç kuşanma törenlerinin gerçekleştirildiği yer olmuştur.[49] 16. asrın son çeyreğinde Osmanlı Sadrazamı Sokullu Mehmed Paşa, Sultan II. Selim'in kızı olan hanımı İsmihan Sultan (ö. 1585) ile birlikte camiin yakınında medrese, türbe, çeşme (976/1568-69) ve darülkurradan (987/1579) oluşan bir külliye inşa ettirmiştir.[50] Yeri geldiğinde izah edileceği üzere çalışmaya konu edilen şerh, bu külliye ile irtibatlıdır.

Hicretten sonra Hz. Peygamber'in yanında bulunan ve vahiy kâtipliği yapan Ebu Eyyub el-Ensârî, aynı zamanda bir hadis râvîsidir. Cemal Öğüt'ün naklettiğine göre 155 hadis ile en çok hadis rivayet eden sahabelerdendir.[51] Altunova'ya göre Kütüb-i Tis'a'da ondan rivayet edildiği kaydedilen hadislerin sayısı 219'dur.[52]

Ebu Eyyub el-Ensârî'den rivayet edilen hadisleri derleyen eserler kaleme alınmıştır. Bunlar arasında Şeyhülislâm Bâlîzâde Mustafa Efendi'nin (ö. 1662)

---

43 Algül, agm, s. 124.

44 Altunova, agt, s. 22, Algül, agm, s. 124.

45 Aktaran Algül, agm, s. 124.

46 Algül, agm, s. 124.

47 Altunova, agt, s. 23.

48 Semavi Eyice, "Eyüp Sultan Külliyesi," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 12, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, s. 9.

49 Algül, agm, s. 124.

50 Sevgi Parlak, "Sokullu Mehmed Paşa Külliyesi," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 37, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, s. 358.

51 H. Cemal Öğüt, *Eyyûb Sultan: Hz. Hâlid Ebû Eyyûb el-Ensârî*, İstanbul: Timaş Yayınları, 1998, s. 263.

52 Altunova, agt, s. 27.

kaleme aldığı *Risâle fîmâ revâhu Ebû Eyyûb el-Ensârî*,[53] Ebu'l-Mevâhib Ahmed b. İsa er-Reşîdî'nin *Kûtü'l-kulûb fî ehâdîsi Ebî Eyyûb*, Muhammed b. Mustafa ed-Desûkî'nin *Fethu'l-meliki'l-bârî bi-şerhi ba'zı ehâdîsi Ebî Eyyûb el-Ensârî* adlı eseri ile Abdülvehhab b. Mustafa eş-Şâmî'nin (ö. 1775) *el-Kevkebü's-sârî* adlı risalesi zikredilebilir.[54] Ebu Eyyub el-Ensârî'nin rivayet ettiği 41 hadise yer veren bu son eser üzerine bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.[55] Ayrıca Ebu Eyyub el-Ensârî'nin rivayet ettiği hadisleri derleyen iki yüksek lisans tezi mevcuttur.[56] İsmail L. Çakan ise Ebu Eyyub el-Ensârî'den rivayet edilen 40 hadisi şerh etmiştir.[57] Bu konudaki eserlerden biri de Nureddin Ali b. Ahmed el-Karâfî el-Ensârî eş-Şâfi'î'nin (ö. 1568-1569) kaleme aldığı, Ebu Eyyub el-Ensârî'nin hadis rivayetlerini bir araya getiren *Nefehâtu'l-abîri's-sârî bi-ehâdîsi Ebî Eyyûb el-Ensârî* adlı eserdir.

Nureddin el-Karâfî ve *Nefehâtü'l-abîri's-sârî bi-ehâdîsi Ebî Eyyûb el-Ensârî* Adlı Eseri

Ebu Eyyub el-Ensârî'nin Hz. Peygamber'den rivayet ettiği hadisler, 16. asırda yaşamış Nureddin Ali b. Ahmed el-Karâfî el-Ensârî eş-Şâfi'î tarafından müstakil bir eser olarak hazırlanmıştır. Kahire'de yetişen[58] Karâfî, 12 Receb 972/13 Şubat 1565'te[59] tamamladığı eserine *Nefehâtü'l-abîri's-sârî bi-ehâdîsi Ebî Eyyûb el-Ensârî* adını vermiştir. Devrin Osmanlı sultanı Kanunî Sultan Süleyman için hazırlanan bu hadis derlemesinin mukaddimesinde Kanunî medhi yer alır.[60]

Eserinde Ebu Eyyub el-Ensârî'nin rivayet ettiği hadisler ile onun sözleri olan mevkuf hadisleri,[61] muhtelif kaynaklardan derleyerek bir araya getiren Karâfî, hâtimede ayrıca Ensar'ın faziletleri hakkındaki âyetler ve hadisler ile Ebu Eyyub el-Ensârî'nin tercüme-i hâline ve faziletlerine yer vermiştir. Derlemesinde hadis kitaplarındaki tasnife tâbi olan Karâfî, eserinde yer

---

53 Eser hakkında bilgi için bkz. Mehmet İpşirli-Eyyüp Said Kaya, "Mustafa Efendi, Bâlîzâde," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 31, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2020, s. 295.

54 Algül, agm, s. 124-125.

55 Murat Sarıgül, "Abdulvehhâb b. Mustafâ eş-Şâmî ve el-Kevkebü's-Sârî Adlı Risâlesi'nin Tahkîk ve Tahrîci," Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

56 Bunlar Altunova'nın tezi ile Muhammed Abdullah Veled Kerîm'in "Ebû Eyyûb el-Ensârî ve Merviyyâtühü fî Müsnedi'l-İmâm Ahmed" adlı tezidir (Algül, agm, s. 125).

57 İsmail Lütfi Çakan, *Eyüb Sultan Hazretlerinden Kırk Hadis*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1990.

58 Kahire'de İmam Şafiî kabrinin civarındandır (Ali b. Ahmed Ensari eş-Şâfiî el-Karâfî, *Nefehâtü'l-Abîri's-sârî bi-Ehâdîsi Ebî Eyyûb el-Ensârî*, haz. Muhammed Kerim Muhammed el-Cümeylî, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2014, s. 7).

59 Karâfî, age, s. 178, ferağ kaydı.

60 Karâfî, age, s. 36.

61 Mevkuf hadis hakkında bilgi için bkz. Abdullah Aydınlı, "Mevkuf," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 29, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2004, s. 437-438.

verdiği hadislerin kaynaklarını göstermiş,[62] ayrıca çok istifade ettiği eserler için remizler tayin etmiştir.[63]

Nefehâtü'l-abîri's-sârî bi-ehâdîsi Ebî Eyyûb el-Ensârî'nin mukaddimesinden anlaşıldığına göre Kanunî Sultan Süleyman zamanında İstanbul'a gelen Karâfî, Ebu Eyyub el-Ensârî türbesi ve camiini ziyaret etmiş, bu ziyaret esnasında Ebu Eyyub el-Ensârî'nin rivayet ettiği hadislerin camide ve türbede okunup okunmadığını sormuş, ayrıca etraftakilerin Ebu Eyyub el-Ensârî hakkında neler bildiğini merak etmiştir. Aldığı cevaplardan memnun olmayan Karâfî, Ebu Eyyub el-Ensârî'den rivayet edilen 200 civarında hadisi muhtelif kaynaklardan derlemiş ve daha önce ifade edildiği üzere hâtimede Ensar'ın faziletlerini, Ebu Eyyub el-Ensârî'nin nesebini ve faziletlerini açıklamış, eserinin adını da *Nefehâtü'l-abîri's-sârî bi-ehâdîsi Ebî Eyyûb el-Ensârî* koyduğunu kaydetmiştir. Eserin adı *Nefehâtu abîri's-sârî fî fezâ'ili Ebî Eyyûb el-Ensârî* şeklinde de kaydedilmiştir.[64]

Karâfî'nin muhtelif koleksiyonlarda yazma nüshaları bulunan eseri,[65] 2014'te Muhammed Kerim Muhammed el-Cümeylî tarafından Mescid-i Nebevî nüshası esas alınarak neşredilmiştir.[66] Söz konusu neşirde Ebu Eyyub el-Ensârî'den rivayet edilen 205 hadis mevcuttur, Karâfî'nin eserini şerh eden Bâkî'ye ve Öğüt'e göre ise bu sayı 210'dur.[67]

Nefehâtü'l-abîri's-sârî bi-ehâdîsi Ebî Eyyûb el-Ensârî'nin Şerhleri

Eserin bilinen ilk şerhi Bâkî'ye aittir. Karâfî'nin eseri bilindiği kadarıyla Bâkî'den sonra 19. asırda Abdullah Eyyubî ve 20. asırda Cemal Öğüt tarafından şerh edilmiştir. Sözü geçen her iki eser de Bâkî'nin muhtasar şerhine kıyasla oldukça hacimlidir. Mukaddimesinden anlaşıldığı kadarıyla eseri şerh ettiği sırada Eyüp Camii imam-ı evveli olan Abdullah Eyyubî, Bâkî'nin şerhinden haberdar değildir. Bu husus dikkat çekicidir. Bu durumda Atâyî tarafından 17. asrın ilk yarısında Eyüp Sultan türbesinde ziyaretçilerin istifadesi için rahle üzerine konulduğu kaydedilen Bâkî şerhinin sonraki bir zaman diliminde oradan kaldırıldığını düşünmek mümkündür. Öğüt de Bâkî'nin eserinden bahsetmez.

---

62 Karâfî, age, s. 41-42.

63 Kullandığı kaynakların remzleri için bkz. Karâfî, age, s. 44.

64 Abdullah Eyyubî, *Nefehâtü'l-Abîri's-Sârî bi-Ehâdîsi Ebî Eyyûb el-Ensârî Şerhi*, yazma eser, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hasan Hüsnü Paşa, nr. 203, vr. 3a.

65 Bunlardan birkaç tanesi şöyledir: Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Reisülküttab 276; Hafid Efendi, 44; Ayasofya, 942, 2102M; Murad Buhari, 93; Hacı Selim Ağa Yazma Eser Kütüphanesi, Hüdai Efendi, 143; Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi, 1967; Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi, B1077/1; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, III. Ahmed, 567; Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi, 1284/1.

66 Karâfî, age, s. 12.

67 Öğüt, age, s. 264. Bâkî'nin ifadeleri için bkz. s. 312.

HAYÂTU'L-KULÛB Bİ-RİVÂYÂTİ EBÎ EYYÛB'UN NÜSHALARI

Bâkî'nin *Hayâtu'l-kulûb bi-rivâyâti Ebî Eyyûb* adlı *Nefehâtü'l-abîri's-sârî bi-ehâdîsi Ebî Eyyûb el-Ensârî* şerhinin şu ana kadar üç yazma nüshasını tespit etmiş bulunuyoruz. Bu sayının artması ihtimal dâhilindedir. Şerhin eski veya yeni harflerle basıldığına dair bir bilgiye ise ulaşmış değiliz. Nüshalardan biri Köprülü Kütüphanesi, Mehmed Asım Bey koleksiyonu, nr. 138'de (K), diğeri Leipzig Üniversitesi Kütüphanesi, İslâm yazmaları, nr. Cod. Turc. 69'da (L), üçüncüsü ise Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, H. Şemsi-F. Güneren, nr. 33'tedir (S). K ve S nüshaları fiziken incelenmiş, L nüshası ise dijital görüntüler vasıtasıyla değerlendirilmiştir.

Köprülü Kütüphanesi, Mehmed Asım Bey, nr. 138 (K)
Her sahifede 15 satır olacak şekilde nesih hatla yazılmıştır. Reddadeli ve kısmen harekeli olan nüshada âharlı kâğıt kullanılmıştır. Söz başları kırmızı ve mavi mürekkeple, metin siyah mürekkeple yazılmıştır. Unvan tezhibi bulunmayan nüshanın her sahifesi varak cetvellidir. Zaman zaman üst tarafı kırmızı mürekkeple çizilmek suretiyle âyet ve hadislerin yerleri gösterilmiştir. Yazmanın dış ölçüleri 205x145 mm, iç ölçüleri 135x80 mm'dir. 1b'de başlayan metin 69a'da son bulmaktadır. Nüsha tamdır. Miklepli kahverengi yıpranmış deri cildi köşebentli, şemseli, zencireklidir. Zahriyesinde "Maẓhar-ı rif'at-i dāreyn ola Aḥmed ʿİzzī" yazılı bir mühür ile silinmiş badem formlu bir mühür, zahriyede ve 69b'de kısmen silinmiş, tahrip edilmiş ve çizilmiş yazılar mevcuttur. Varak numaraları Hint rakamları ve kurşun kalemle yazılmıştır. Yazmanın sonunda "69 varakdır" kaydı mevcuttur. Ramazan Şeşen başkanlığında hazırlanan kataloğa göre nüsha hicrî 12. asırda [miladi 18. asır] istinsah edilmiştir.[94] Bize göre yazısı, kâğıdı ve tâli bir unsur olmakla birlikte cildi gibi fizik özelliklerinden hareketle nüshayı daha erken bir asra tarihlemek mümkündür.

Leipzig Üniversitesi Kütüphanesi, İslâm Yazmaları, nr. Cod. Turc. 69 (L)
Her sahifede 21 satır olacak şekilde talik hatla yazılmıştır. Reddadeli ve kısmen harekeli olan nüshada âharlı kâğıt kullanılmıştır. Söz başları ve duraklar kırmızı mürekkeple, metin siyah mürekkepledir. Unvan tezhibi bulunmayan nüshanın her sahifesine kırmızı mürekkeple cetvel çekilmiştir. Zaman zaman üst tarafları kırmızı mürekkeple çizilmek suretiyle âyet ve hadislerin yerle-

[94] Ramazan Şeşen-Cevat İzgi-Cemil Akpınar, *Köprülü Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*, c. 3, İstanbul: İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 1986, s. 68.

ri gösterilmiştir. Çizgi ile gösterilmeyen âyet ve hadislerin üst taraflarının daha sonra siyah mürekkeple çizildiği anlaşılmaktadır. Yazmanın dış ölçüleri 192x112 mm, iç ölçüleri 137x60 mm'dir. 1b'de başlayan metin 57a'da son bulmaktadır. Nüsha tamdır. Cilt kapakları battal ebrulu kâğıt ile kaplanmıştır, sırtı bordo renkli deridendir. Miklep yoktur. 996/1587-1588'de Yenice-i Karasu'dan Mehmed b. Pîrî(?) tarafından istinsah edilmiştir. Her sahifeye Hint rakamlarıyla numara verilmiştir. Bâbların başladığı yerin derkenar alanına sonradan siyah mürekkeple küçük çiçek motifleri çizilmiştir. 57b-59a arasında Türkçe bir metin yer alır. Bâkî hayatta iken istinsah edilmiş olması sebebiyle kıymetli olan nüsha ayrıca tashih edilmiş ve muhtemelen mukabele görmüştür.

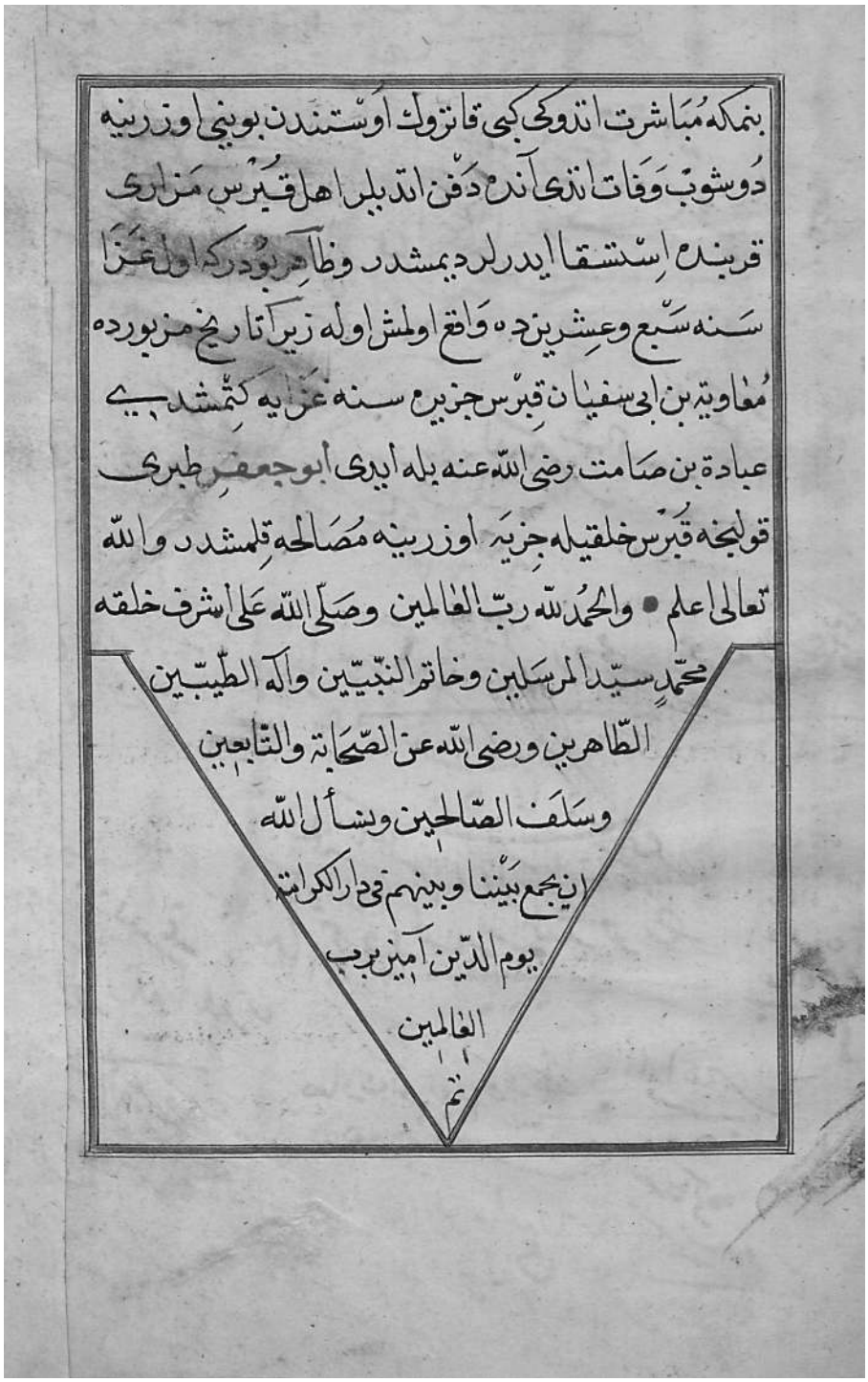
Eserin fevaid sayfalarının ilkinde "Ḥayātu'l-ḳulūb bi-rivāyāti Ebī Eyyūb el-müʾellif bi-Bāḳī Efendi," aşağısında ise "Cilāʾü'l-ḳulūb bi-rivāyāti Ebī Eyyūb li-Mevlānā ʿAbdü'l-bāḳī raḥimehu'llāh" yazmaktadır. Arka sayfada İbn Mesʿûd'dan rivayet edilen bir dua, 1a'da ise birtakım notlar, Seyyid Hâşim'e ait bir temellük kaydı, altında "ʿAbdü'l-bāḳī Efendi merḥūmuñ Menāḳıb-ı Ḥażret-i Ebū Eyyūb-ı Enṣārī" notu yer alır.

Leipzig Üniversitesi Kütüphanesi koleksiyonuna 1928 yılında Reşer vasıtasıyla dâhil olan nüshanın İstanbul'dan satın alındığını düşünmekteyiz.

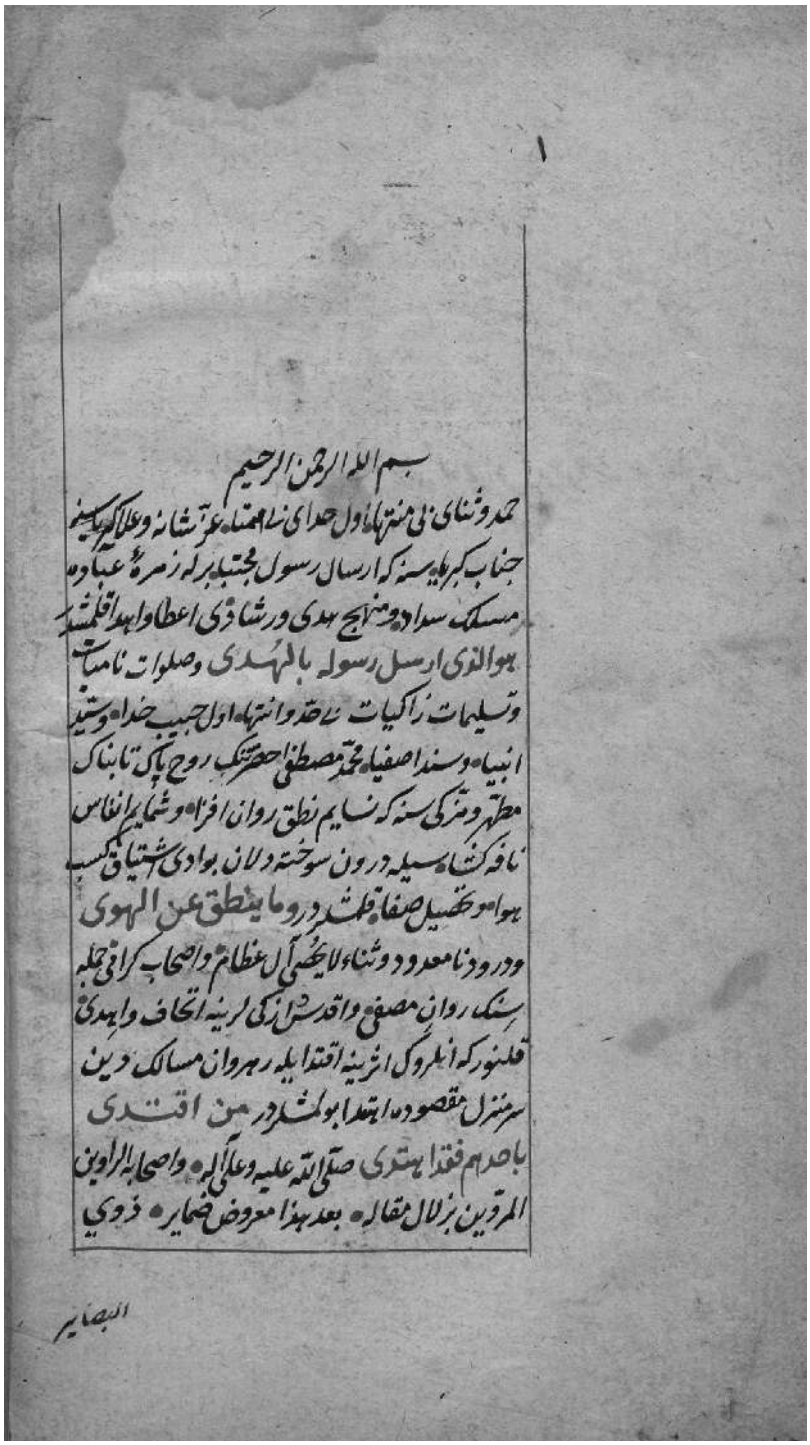
Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, H. Şemsi-F. Güneren, nr. 33 (S)
Her sahifede 23 satır olacak şekilde nesih hatla yazılmıştır. Reddadeli olan nüshada âharlı kâğıt kullanılmıştır. Söz başları kırmızı mürekkeple, metin siyah mürekkepledir. İbtidai bir unvan tezhibine sahip olan nüshanın 1b-2a sahifeleri varak cetvellidir. Diğer sahifelere kırmızı mürekkeple cetvel çekilmiştir. Duraklar 1b-2a'da zer mürekkeple, sair sahifelerde kırmızı mürekkeple yapılmıştır. Üst tarafı kırmızı mürekkeple çizilmek suretiyle âyet ve hadislerin yerleri gösterilmiştir. Yazmanın dış ölçüleri 217x140 mm, iç ölçüleri 150x80 mm'dir. 1b'de başlayan metin 60a'da son bulmaktadır. Nüsha tamdır. 1a'da 19. asır ediplerinden Harirîzâde Mehmed Kemaleddin'in (ö. 1881) temellük mührü vardır. Yazmanın ebru kaplı cildi önce koyu yeşil, sonra da kese kâğıdına benzer bir kâğıtla kaplanmıştır. Yazmanın müstensihi Mehmed Sâlih'tir. İstinsah 5 Zilhicce 1174/8 Temmuz 1761'de tamamlanmıştır. Söz konusu bilgilerin yer aldığı ketebe kaydının üzeri ince bir kâğıtla kapatılmıştır. Kapatılan kayıt şu şekildedir: "Temmeti'l-ḫurūf bi-ʿavni'llāhi'l-meliki'r-raʾūf fi'l-yevmi'l-ḫāmis zi'l-ḥicceti'ş-şerīfe senetü erbaʿa ve sebʿīn ve miʾete ve elf nemeḳahu el-faḳīr Meḥmed Ṣāliḥ ḫādimü'l-Ḳurʾāni'l-ʿaẓīm."

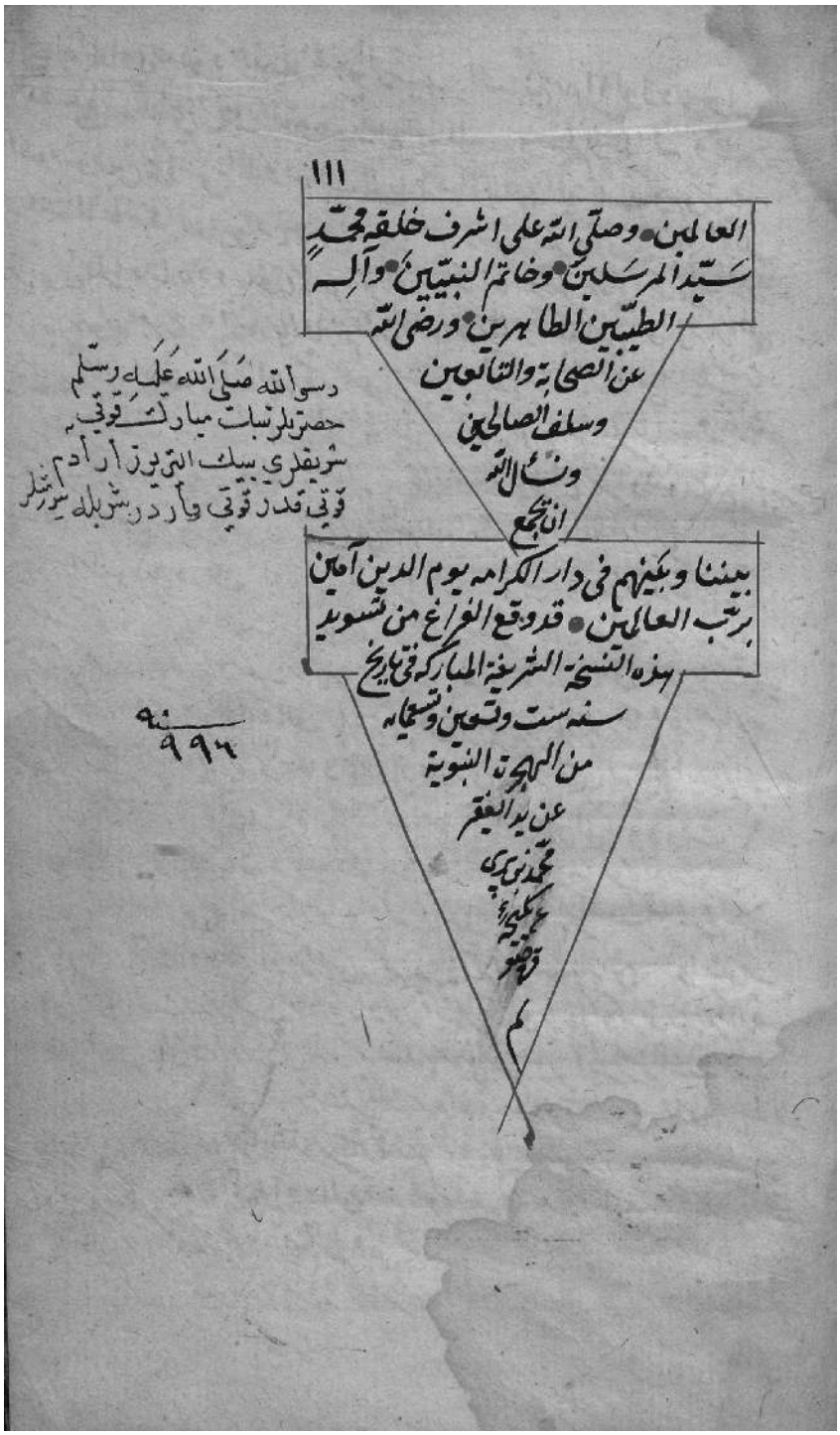
Köprülü Kütüphanesi, Mehmed Asım Bey, nr. 138 (K), 1b

بنمکه مباشرت اتدوکی کبی قاتروك اوستندن بوینی اوزرینه
دوشوب وفات اتدی آندہ دفن اتدیلر اهل قبرس مزاری
قریبندہ استسقا ایدرلر دیمشدر وظاهر بودر که اول غزا
سنه سبع وعشرین ده واقع اولمش اوله زیرا تاریخ مزبوره
معاویة بن ابی سفیان قبرس جزیره سنه غزایه کتمشدر
عبادة بن صامت رضی الله عنه بله ایدی ابو جعفر طبری
قولنجه قبرس خلقیله جزیه اوزرینه مصالحه قلمشدر والله
تعالی اعلم • والحمد لله رب العالمین وصلی الله علی اشرف خلقه
محمد سید المرسلین وخاتم النبیین واله الطیبین
الطاهرین ورضی الله عن الصحابة والتابعین
وسلف الصالحین ونسأل الله
ان یجمع بیننا وبینهم فی دار الکرامة
یوم الدین آمین رب
العالمین
تم

Köprülü Kütüphanesi, Mehmed Asım Bey, nr. 138 (K), 69a

بسم الله الرحمن الرحيم
حمد وثنای بی منتهای اول حدای را سزاست عز شانه وعلا کبریائه
جناب کبریائی که ارسال رسول مجتبی بر له زمرهٔ عباد و
مسلک سداد و منهاج هدی و رشاد ی اعطا و ابداع فرمود
هو الذی ارسل رسوله بالهدی وصلوات نامیات
وتسلیمات زاکیات بی حد وانتها اول حبیب خدا و سید
انبیا و سند اصفیا محمد مصطفی حضرتلرینک روح پاک تابناک
مطهر و منزکی سنه که نسایم نطق روان افزا و شمایم انفاس
نافه گشا سیله درون سوخته دلان بوادی اشتیاق کسب
هوا و تحصیل صفا قلمشدر وما ینطق عن الهوی
ودرود نامعدود و ثنای لایحصی آل عظام و اصحاب کرامی جمله
سنک روان مصفی و اقدس ازکی لریته اتحاف و اهدی
قلنور که انلرو کی اثر ینه اقتدا یله رهروان مسالک دین
سر منزل مقصوده ابتدا بو لمشدر من اقتدی
باحدهم فقد اهتدی صلی الله علیه وعلی آله واصحابه الراوین
المرّوین بزلال مقاله بعد هذا معروض ضمایره ذوی
البصایر

Leipzig Üniversitesi Kütüphanesi, İslâm yazmaları, nr. Cod. Turc. 69 (L), 1b

Leipzig Üniversitesi Kütüphanesi, İslâm yazmaları, nr. Cod. Turc. 69 (L), 57a

METİN

APARAT

TIPKIBASIM

[K1b]

[L1b][S1b] Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

(1) Ḥamd ü ṣenā-yı bī-müntehā ol Ḫudā-yı bī-hemtā ʿazze şānuhu ve ʿalā cenāb-ı (2) kibriyāsına ki irsāl-i resūl-i müctebā birle zümre-i ʿibāda meslek-i sedād (3) u menhec-i hüdā vü reşādī iʿṭā vü ihdā ḳılmışdur

هُوَ الَّذِي اَرْسَلَ (4) رَسُولَهُ بِالْهُدٰى[1]

ve ṣalevāt-ı nāmiyyāt ve teslīmāt-ı zākiyyāt-ı bī-ḥadd ü intihā (5) ol ḥabīb-i Ḫudā ve seyyid-i enbiyā ve sened-i aṣfiyā Muḥammed Muṣṭafā ḥażretinüñ (6) rūḥ-ı pāk-i tāb-nāk-i muṭahhar ve müzekkāsına ki nesāyim-i nuṭḳ-ı revān-efzā ve şemāyim-i (7) enfās-ı nāfe-küşāsıyla derūn-ı sūḫte-dilān-ı bevādī-iştiyāḳ kesb-i (8) hevā vü taḥṣīl-i ṣafā ḳılmışlardur

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰى[2]

ve dürūd-ı nā-maʿdūd (9) ve ṣenā-i lā-yuḥṣā āl-i ʿiẓām ve aṣḥāb-ı kirāmı cümlesinüñ revān-ı muṣaffā (10) vü aḳdes ü ezkālarına itḥāf ve ihdā ḳılınur ki anlaruñ işrine iḳtidā ile (11) reh-revān-ı mesālik-i dīn ser-menzil-i maḳṣūda ihtidā bulmışlardur [S2a]

مَنْ اِقْتَدٰى (12) بِأَحَدِهِمْ فَقَدْ اِهْتَدٰى[3]

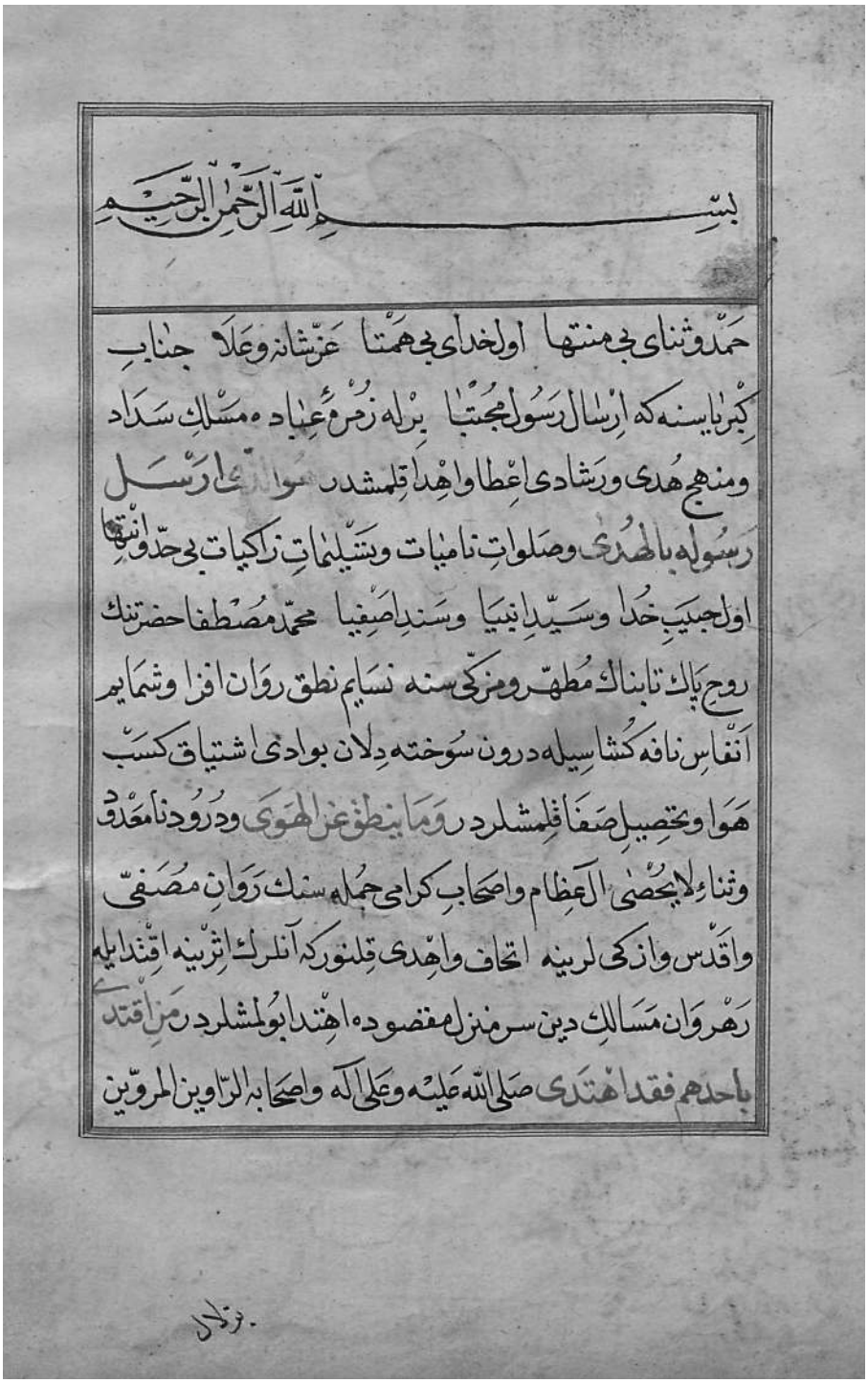
ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve ʿalā ālihi ve aṣḥābihi'r-rāvīni'l-mürevvīn

4 nāmiyyāt: nāmmāt? S / 5 ḥażretinüñ: ḥażretlerinüñ S / 6 ki: - K, nuṭḳ: nuṭf? S / 12 ʿalā ālihi: sellem S.

1 Fetih Suresi, 28. âyetten nâkıs iktibastır: "**Peygamberini hidayetle ve hak dinle gönderen O'dur.** Bu da onu, o hak dini diğer bütün dinlere galip kılmak içindir. Senin bu suretle gönderildiğine tam şahit olarak da Allah yeter."

2 Necm Suresi, 3. âyet: "Kendi re'y ve hevâsından söylemez o."

3 "Kim onlardan birine tâbi olursa hidayete erer."

بسم الله الرحمن الرحيم

حمد وثنای بی منتها اولخدای بی همتا عزّشانه وعلا جنابِ
کبریایسنه که ارسال رسول مجتبا برله زمرهٔ عباده مسلک سداد
ومنهج هدی ورشادی اعطا واهدا قلمشدر سوا ارسل
رسوله بالهدی وصلواتِ نامیات وتسلیماتِ زاکیات بی حدّ وانتها
اولحبیبِ خدا وسیّدِ انبیا وسندِ اصفیا محمد مصطفا حضرتنك
روحِ پاك تابناك مطهّر ومزکّی سنه نسایم نطق روان افزا وشمایم
انفاسِ نافه کشا سیله درون سوخته دلان بوادی اشتیاق کسب
هوا وتحصیلِ صفا قلمشدر وما ینطق عن الهوی ودرود نامعدود
وثنای لایحصی العظام واصحابِ کرامی جمله سنك روانِ مصفّی
واقدس وازکی لربینه اتحاف واهدی قلنورکه آنلرك اثرینه اقتدایله
رهروان مسالكِ دین سر منزل مقصوده اهتدا بولمشلردر من اقتدی
باحدهم فقد اهتدی صلی الله علیه وعلی آله واصحابه الراوین المروّین

[K2a]

(1) be-zülāl-i maḳāle baʿde hāẕā maʿrūż-ı żamāyir-i ẕevi[L2a]'l-baṣāyir oldur ki vāhibü(2)'l-ʿaṭāyā Ḥaḳ celle ve ʿalā ḥażretinüñ nevʿ-i insān ve gürūh-ı ādemiyāna ecell-i ālā (3) ve aʿẓam-ı naʿmāsından biri biʿṣet-i ḥażret-i Muṣṭafā ʿaleyhi mine'ṣ-ṣalevāti(4)'l-aşfādur ki beyān-ı sünen-i hüdā ve ityān-ı kelām-ı muʿciz-nümāyla livā-i millet-i ḥanīfiyye-i (5) beyżā ẕirve-i nüh ḳıbāb-ı ḥażrāya dikilüp livā-yı ʿālem-ārā-yı şerīʿati (6) ʿarṣa-i pehnā-yı cihān u mefārıḳ-ı ʿālem ü ʿālemiyāna sāye ṣalmışdur (7) ve iḳtifā-yı āṣār-ı ṣaḥābe-i kibār u aḫyārī birle ber-ḥaseb-i ḥadīṣ-i şerīf-i

(8) أَصْحَابِي كَالنُّجُومِ بِأَيِّهِمْ اِقْتَدَيْتُمْ اِهْتَدَيْتُمْ[4]

sālikān-ı Kaʿbe-i amān u īmān (9) ve muḥrimān-ı ḥarem-i iṭḳān u īḳān minā-yı münāya vuṣūl bulmışdur ve her (10) diyārda ki anlardan biri pister-i şehādetde bālīn-i istirāḥata ittikā (11) itmiş ola yevmü'l-baʿṣ ve'n-nüşūr ol nevāḥīde olan ehl-i ḳubūra (12) ḳā'id ü nūr olduġı müṣbet ve müberhen ve edillesinden bu ḥadīṣ-i (13) şerīf delīl-i rūşendür ki

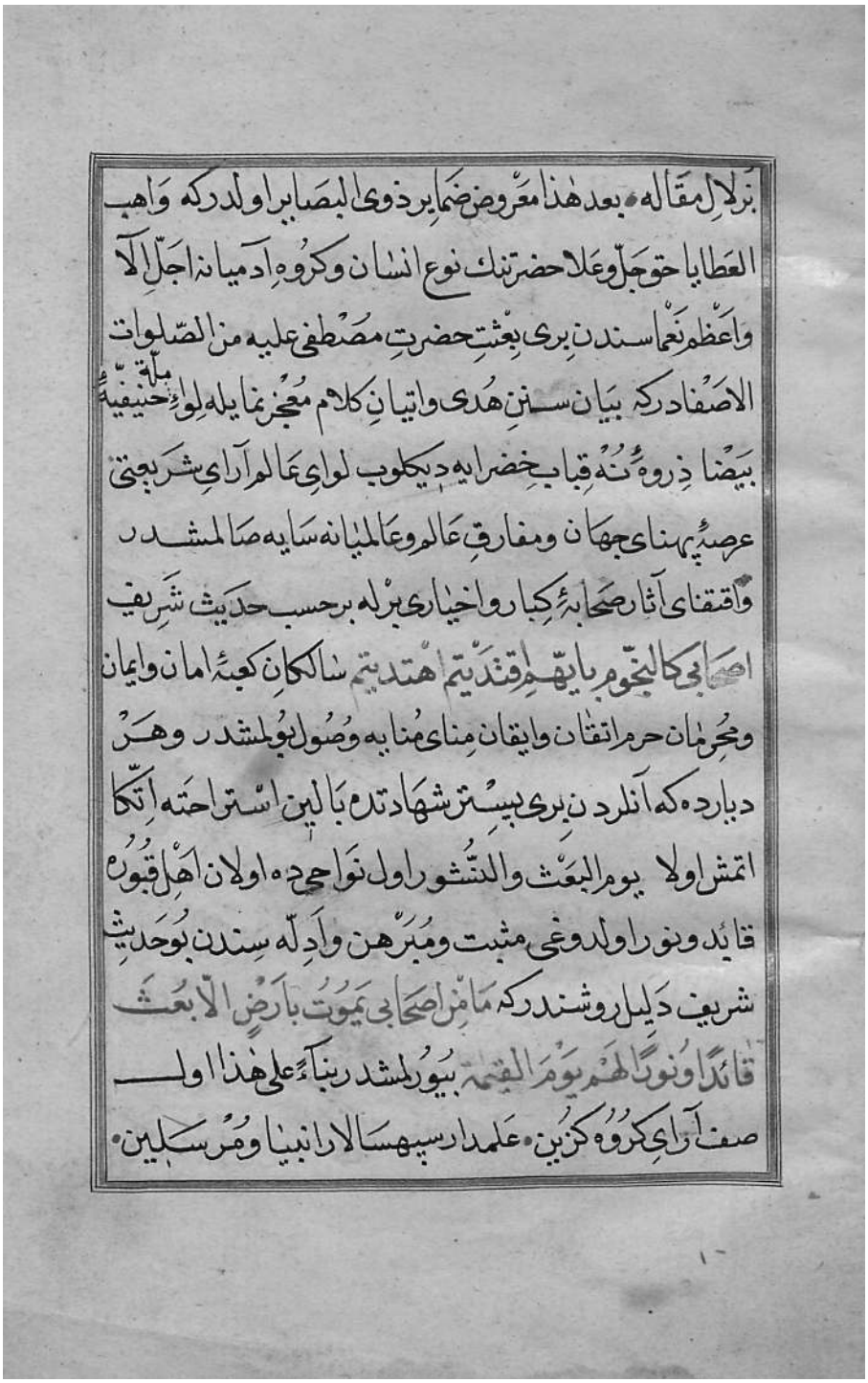
مَا مِنْ أَصْحَابِي يَمُوتُ بِأَرْضٍ إِلاَّ بُعِثَ (14) قَائِدًا وَنُورًا لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ[5]

buyurılmışdur binā'en ʿalā hāẕā ol (15) ṣaf-ārā-yı gürūh-ı güzīn ʿalem-dār-ı sipeh-sālār-ı enbiyā vü mürselīn

3 ḥażret-i: ḥażret-i Muḥammed S / 4 millet: - S / 6 pehnā-yı: tengnā-yı S / 7 iḳtifā: iḳtiżā S / 12 ü: - S, müberhen: müberhendür S.

4 Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, "Harfü'l-hemze me'a's-sâdi'l-mühmele," 381, 1/147.

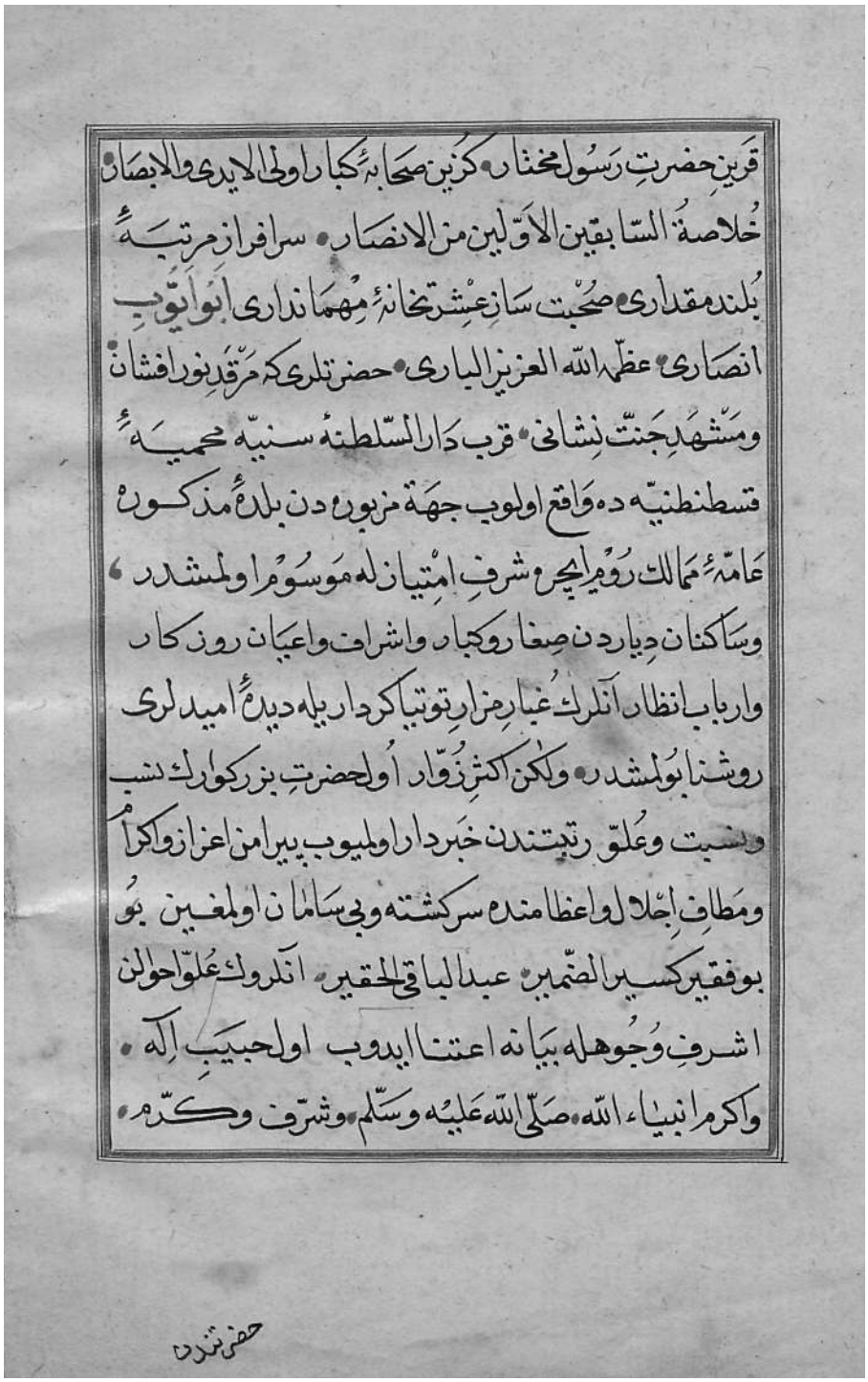
5 Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî*, "Menâkıb 58," 5/697.

[K2b]

(1) ḳarīn-i Ḥażret-i Resūl-i muḫtār güzīn-i ṣaḥābe-i kibār-ı uli'l-eydī ve'l-ebṣār (2) ḫulāṣatü's-sābıḳīne'l-evvelīn mine'l-Enṣār ser-efrāz-ı mertebe-i (3) bülend[S2b]-miḳdārī ṣoḥbet-sāz-ı ʿişret-ḫāne-i mihmān-dārī Ebū Eyyūb-ı (4) Enṣārī [L2b] ʿaẕẕemehu'llāhu'l-ʿazīzi'l-bārī ḥażretleri ki merḳad-i nūr-efşān (5) ve meşhed-i cennet-nişānı ḳurb-i Dāru's-salṭana-i seniyye-i maḥmiyye-i (6) Ḳosṭanṭiniyye'de vāḳiʿ olup cihet-i mezbūreden belde-i meẕkūre (7) ʿāmme-i memālik-i Rūm içre şeref-i imtiyāzla mevsūm olmışdur (8) ve sākinān-ı diyārdan ṣıġār u kibār ve eşrāf u aʿyān-ı rūzigār (9) ve erbāb-ı enẓār anlaruñ ġubār-ı mezār-ı tūtiyā-girdārıyla dīde-i ümmīdleri (10) rūşenā bulmışdur ve lākin ekṣer-i züvvār ol ḥażret-i büzürg-vāruñ neseb (11) ü nisbet ve ʿuluvv-i rütbetinden ḫaber-dār olmayup pīrāmen-i iʿzāz u ikrām (12) ve meṭāf-ı iclāl u iʿẓāmında ser-geşte vü bī-sāmān olmaġın (13) bu faḳīr-i kesīrü'ż-żamīr ʿAbdü'l-bāḳiyyi'l-ḥaḳīr ol ḥażretüñ ʿuluvv-i aḥvālin (14) eşref-i vücūhla beyāna iʿtinā idüp ol ḥabīb-i ilāh (15) ve ekrem-i enbiyāʾu'llāh ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem ve şerrefe ve kerreme

5 salṭana-i seniyye: salṭanati's-seniyye S / 8 eşrāf u: eşrāf S / 13 żamīr: taḳṣīr S, bāḳī: mecīd S, ḥaḳīr: ḥaḳīr raḥmetu'llāhi ʿaleyh S, ol ḥażretüñ: anlaruñ K.

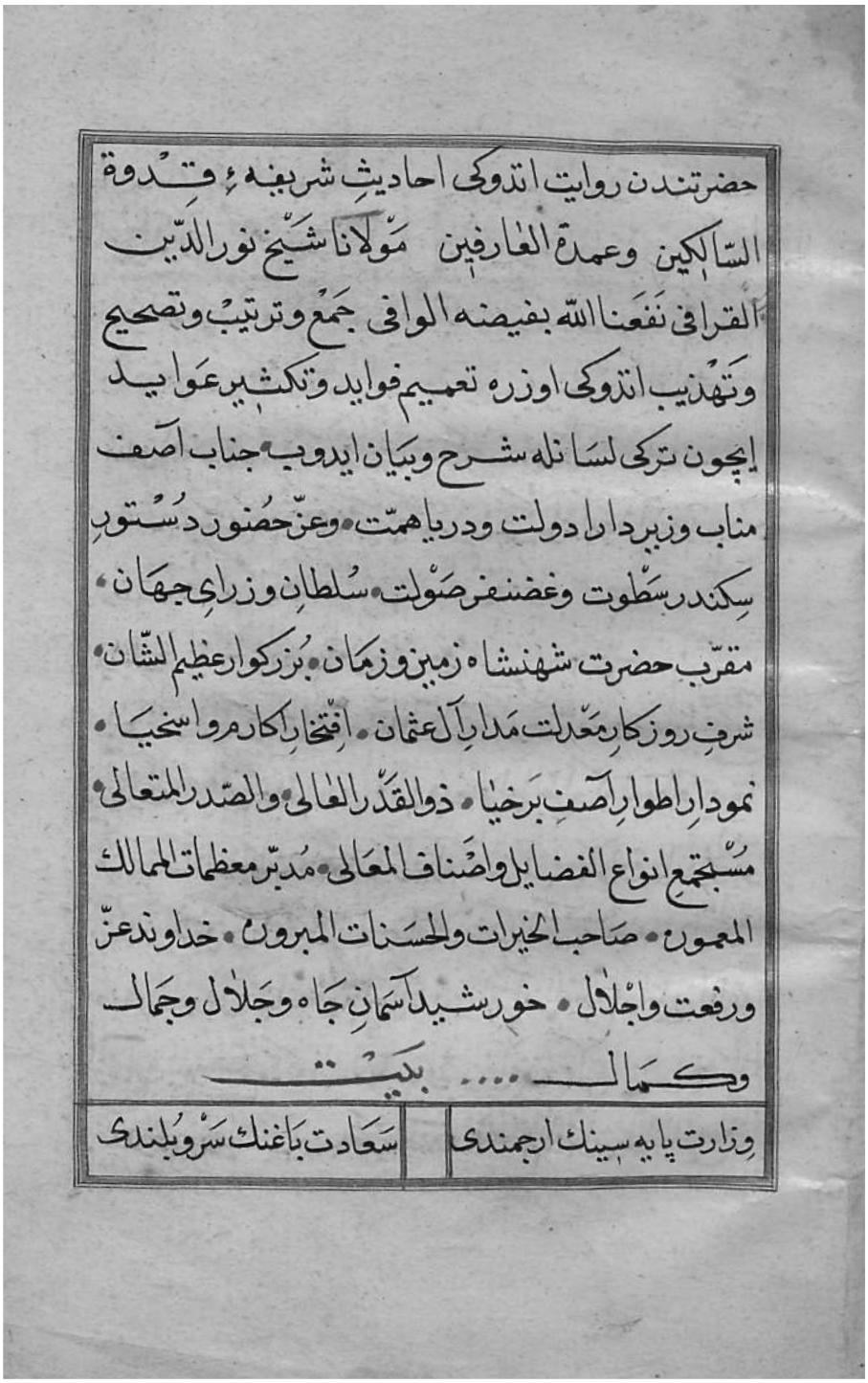

[K3a]

(1) ḫażretinden rivāyet itdügi eḥādīṯ-i şerīfei ḳıdvetü’(2)s-sālikīn ve ʿumdetü’l-ʿārifīn Mevlānā Şeyḫ Nūreddīn (3) el-Ḳarāfī nefaʿna’llāhu bi-feyżihi’l-vāfī cemʿ ve tertīb ve taşḥīḥ (4) ve tehẕīb itdügi üzere taʿmīm-i fevāyid ve tekṯīr-i ʿavāyid (5) içün Türkī lisānla şerḥ ü beyān idüp cenāb-ı Āṣaf-(6)menāb vezīr-i Dārā-devlet ve deryā-himmet ve ʿizz-i ḫużūr-ı düstūr-ı (7) Sikender-saṭvet ve Ġażanfer-ṣavlet sulṭān-ı vüzerā-yı cihān (8) muḳarreb-i ḫażret-i şehenşāh-ı zemīn ü zamān [S3a] büzürg-vār-ı ʿaẕīmü’ş-şān (9) şeref-i rūzigār-ı maʿdelet-medār-ı Āl-i ʿOṯmān iftiḫār-ı ekārim ü asḫiyā (10) nümūdār-ı eṭvār-ı Āṣaf-ı ber-ḫayā ẕü’l-ḳadri’l-ʿālī [L3a] ve’ṣ-ṣadru’l-müteʿālī (11) müstecmiʿ-i envāʿu’l-feżāyil ü eşnāfu’l-meʿālī müdebbir-i muʿaẓẓamātü’l-memāliki(12)’l-maʿmūre ṣāḥibü’l-ḫayrāt ve’l-ḥasenāti’l-mebrūre ḫudāvend-i ʿizz (13) ü rifʿat ü iclāl ḫurşīd-i āsumān-ı cāh u celāl ü cemāl (14) ü kemāl beyt

(15) *Vizāret pāyesinüñ ercümendi*
Saʿādet bāġınuñ serv-i bülendi

1 eḥādīṯ-i şerīfei: ḥadīṯ-i şerīf S / 9 ü: - S / 11 meʿālī: maḳālī S.

حضرتندن روایت اندوکی احادیث شریفه ء قدوة
السالکین وعمدة العارفین مولانا شیخ نورالدین
القرانی نفعنا الله بفیضه الوافی جمع وترتیب وتصحیح
وتهذیب اندوکی اوزره تعمیم فواید وتکثیر عوایده
ایچون ترکی لسانله شرح وبیان ایدوب جناب اصف
مناب وزیر دارا دولت ودریا همت وعزّ حضور دستور
سکندر سطوت وغضنفر صولت سلطان وزرای جهان
مقرّب حضرت شهنشاه زمین وزمان بزرگوار عظیم الشان
شرف روزگار معدلت مدار آل عثمان افتخار اکارم واسخیا
نمودار اطوار اصف برخیا ذوالقدر العالی والصدر المتعالی
مستجمع انواع الفضایل واصناف المعالی مدبّر معظمات الممالک
المعمور صاحب الخیرات والحسنات المبرور خداوندعزّ
ورفعت واجلال خورشید آسمان جاه وجلال وجمال
وکمال ..... بیت

وزارت پایه سینك ارجمندی	سعادت باغنك سرو بلندی

[K3b]

(1) *Emīr-i māh-ṭalʿat mihr-tenvīr*
Vezīr-i bī-naẓīr-i tīr-tedbīr

(2) aʿni'l-Vezīri'l-aʿẓami'l-aʿlā ve'l-müşīri'l-muʿaẓẓami'l-muʿallā Meḥemmed Paşa (3) zādehu'llāhu ḫayāten ve maʿāşen ḫażretlerinüñ meclis-i kirāmīlerine tuḥfe (4) ve hediyye ḳılındı ki ber-muḳteżā-yı

آيَةُ الْإِيمَانِ حُبُّ الْأَنْصَارِ[6]

ol (5) ḫażretüñ kemāl-i maḥabbetine māl-i firāvān ve gencīne-i bī-pāyān niṣār idüp (6) civār-ı türbet-i felek-rütbetinde taḥṣīl-i ʿulūm-ı dīn ve tekmīl-i ḳırāʾat-i Ḳurʾān-ı mübīn içün (7) bir medrese-i ʿulyā-yı gerdūn-hemtā ve bir dāru'l-ḳurrā-i ġarrā binā idüp ḳurbinde bir çeşme-i (8) zībā-yı ḫayāt-baḫş-ı revān-efzā maṣdūḳa-i

عَيْنًا فِيهَا تُسَمّٰى سَلْسَبِيلًا[7]

ifāża (9) ve icrā ḳılmışlardur ki çeşme-i āfitāb anuñ āb-ı āyīne-tābı ḫasretinden ruḫsāre-i zerd ve derūne-i (10) pür-derdle bādiye-i āsumānda ḫuşk-leb ḳalmışdur ḥālen ol eṭrāf-ı Kaʿbe-meṭāf bu şāḥib-(11)saʿādetüñ āṯār-ı ḫayrāt ve eṭvār-ı meberrātıyla revnaḳ-ı tāze ve ṭarāvet-i bī-endāze bulup (12) reşk-i riyāż-ı rıḍvān ve ġayret-i gülzār-ı cinān olmışdur

اَللّٰهُمَّ تَقَبَّلْ مِنْهُ حَسَنَاتِهِ وَاعْفُ (13) عَنْهُ وَتَجَاوَزْ عَنْ سَيِّئَاتِهِ [S3b] بِحُرْمَةِ النَّبِيِّ الْكَرِيمِ وَالْقُرْآنِ الْعَظِيمِ وَمَا تُلِيَ مِنْ آيَاتِهِ[8]

(14) ve kitāb-ı mezbūr şeyḫ-i meẕkūruñ [L3b] tertīb ve tebvībi üzere ibḳā olınup *Ḥayātu*(15)*'l-Ḳulūb bi-Rivāyāti Ebī Eyyūb* tesmiye ḳılındı va'llāhu mülhime'ṣ-ṣavāb ve ileyhi'l-merciʿu ve'l-meʾāb

4 ki: - S / 6 ʿulūm-ı: ʿulūm u S / 7 bir: - S / 8 efzā: iḳtirā? S / 9 ki: - S / 10 ḳalmışdur: ḳalmışlardur S, Kaʿbe: Kaʿbe-i S / 11 meberrātıyla: meberrātla S /14 tebvībi: tebvīni L.

6 Nûreddîn Ali b. Ahmed Ensârî eş-Şâfi'î el-Karâfî, *Nefehâtü'l-Abîri's-Sârî bi-Ehâdîsi Ebî Eyyûb el-Ensârî*, thk. Muhammed Kerim Muhammed el-Cümeylî, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2014, 155.

7 İnsân Suresi, 18. âyet: "Zencefîl orada bir pınardır. 'Selsebîl' adı verilir ona."

8 "Allahım, onun salih amellerini kabul et, kerim Peygamber'in ve okunan ayetleriyle azim Kur'ân'ın hürmetine onun günahlarını bağışla."

امیر مه طلعت مهر تنویر | وزیر بی نظیر بی تدبیر
اعنی الوزیر الاعظم الاعلی | والمشیر المعظم المعلی محمد پاشا

زاده الله حیاتاً ومعاشا حضرتلرینك مجلس کرامی لرینه تحفه
وهدیه قلندری که برمقتضای آیة الایمان حب الانصار اولك
حضرتك کمال محبتنه مالی فراوان وکنجینه بی پایان نثار ایدوب
جوار تربت فلك رتبتنده تحصیل علوم دین وتکمیل قراءة قرآن مبین ایچون
برمدرسه علیای کردون همتا وبردار القراء غرا بنا ایدوب قربنده بر چشمه
زیبای حیات بخش روان افزا مصدوقه ماء سلسبیلا فاضه
واجرا قلمشلردر که چشمه آفتاب آنك آب آینه تابی حسرتیدن رخساره زرد
یردر دله بادیه آسماندن خشك لب قالمشدر حالا اول اطراف کعبه مطاف بوصاحب
سعادتك آثار خیرات واطوار مبرات ایله رونق تازه وطراوت بی اندازه بولوب
رشك ریاض رضوان وغیرت گلزار جنان اولمشدر اللهم تقبل منه حسناته واعف
عنه وتجاوز عن سیئاته بحرمة النبی الکریم والقرآن العظیم وما تلی من آیاته
وکتاب مزبور شیخ مذکورك ترتیب وتبویبی اوزره ابقا اولنوب حیات
القلوب بروایات ابی ایوب تسمیه قلندری والله ملهم الصواب والیه المرجع والمآب

[K4a]

(1) **Bāb**

Tevḥīd ve iḫlāṣ fi'l-ʿibādet ḥaḳḳında vārid (2) ***olan eḥādīṯ-i şerīfe beyānındadur*** ʿan Ebī Eyyūbi'l-Enṣārī (3) raḍıya'llāhu ʿanh

اَنَّهُ قَالَ اِنَّ نَبِيَّ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبَرَنِي اِنَّهُ (4) لَا يَدْخُلُ النَّارَ أَحَدٌ يَقُولُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ رَوَاهُ ابْنُ عَسَاكِرَ[9]

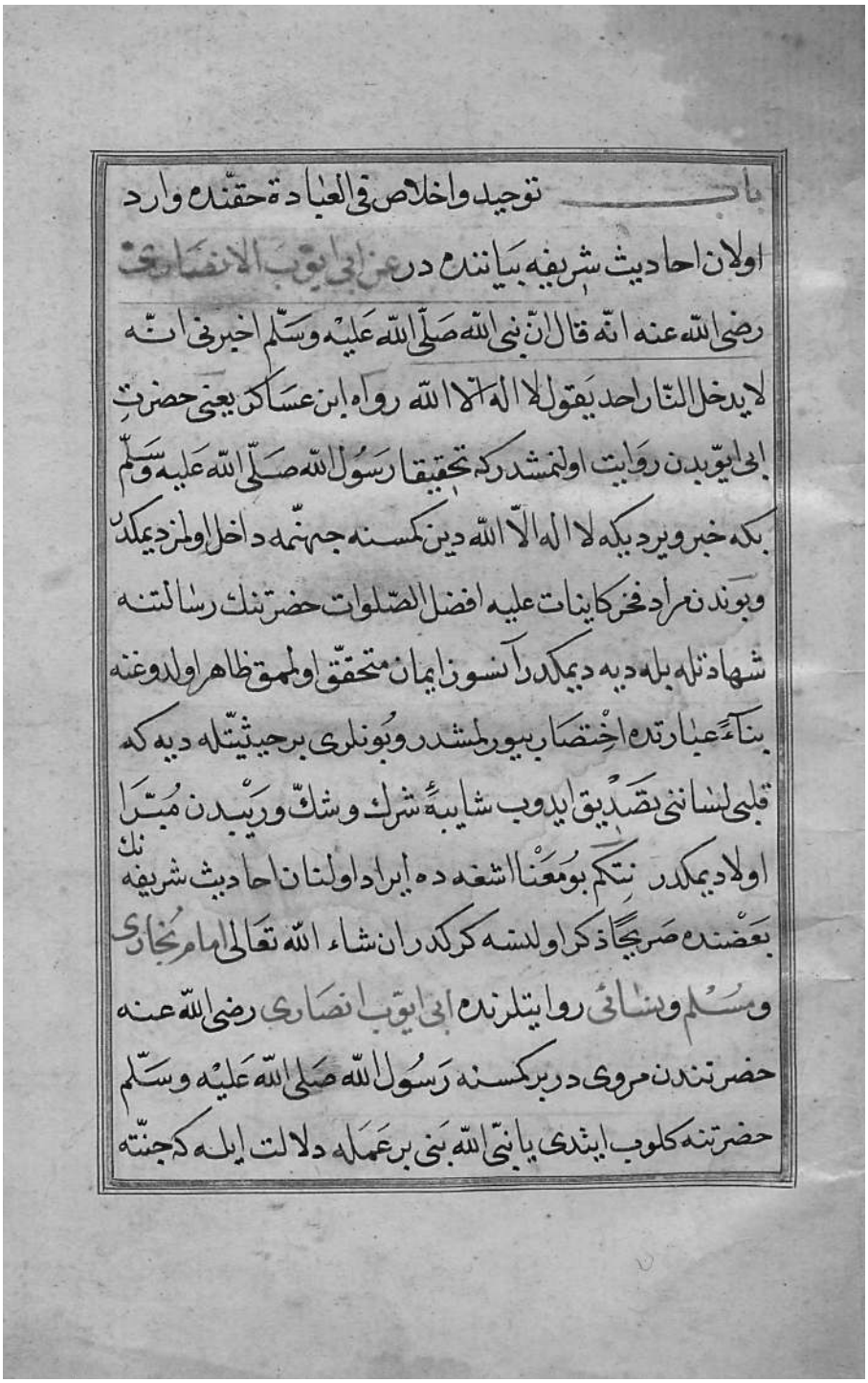
yaʿnī ḥażret-i (5) Ebī Eyyūb'dan rivāyet olınmışdur ki taḥḳīḳā Resūlu'llāh ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem (6) bāña ḫaber virdi ki

لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ[10]

diyen kimesne cehenneme dāḫil olmaz dimekdür (7) ve bundan murād Faḫr-ı kāyināt ʿaleyhi efḍalü'ṣ-ṣalevāt ḥażretinüñ risāletine (8) şehādetle bile diye dimekdür ansuz īmān müteḥaḳḳıḳ olmamaḳ ẓāhir olduġına (9) binā'en ʿibāretde iḫtişār buyurılmışdur ve bunları bir ḥayṣiyyetle diye ki (10) ḳalbi lisānını taṣdīḳ idüp şāyibe-i şirk ü şekk ü raybdan müberrā (11) ola dimekdür nitekim bu maʿnā aşaġada īrād olınan eḥādīṯ-i şerīfenüñ (12) baʿżında şarīḥen ẕikr olınsa gerekdür inşā'allāhu teʿālā İmām Buḫārī (13) ve Müslim ve Nesā'ī rivāyetlerinde Ebī Eyyūb-ı Enṣārī raḍıya'llāhu ʿanh (14) ḥażretinden mervīdür ki bir kimesne Resūlu'llāh ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem (15) ḥażretine gelüp eyitdi yā Nebiyya'llāh beni bir ʿamele delālet eyle ki [S4a] cennete

5 ki: - S / 8 bile: - S / 9 bir: bu S / 10 şekk: şekden S / 11 aşaġada: aşaġıda S / 14 ki: - K / 15 eyle: eyleye L.

[9] Karâfî, age, s. 47.
[10] Karâfî, age, s. 47.

باب توحید واخلاص فی العبادة حقنده وارد
اولان احادیث شریفه بیانندہ در عن ابی ایوب الانصاری
رضی الله عنه انه قال ان نبی الله صلی الله علیه وسلم اخبرنی انه
لایدخل النار احد یقول لا اله الا الله رواه ابن عساکر یعنی حضرت
ابی ایوبدن روایت اولنمشدر که تحقیقا رسول الله صلی الله علیه وسلم
بکه خبر ویردیکه لا اله الا الله دین کمسنه جهنمه داخل اولمز دیمکدر
وبوندن مراد فخر کاینات علیه افضل الصلوات حضرتلرنك رسالتنه
شهادتله بله دیه دیمکدر آنسوزایمان متحقق اولمق ظاهر اولدوغنه
بناءً عبارتده اختصار بیورلمشدر وبونلری برحیثیتله دیه که
قلبی لسانی تصدیق ایدوب شایبهٔ شرك وشكّ وریبدن مبرا
اولا دیمکدر نتکم بومعناً اشعه ده ایراد اولنان احادیث شریفه
بعضنده صریحاً ذکر اولنسه کرکدر ان شاء الله تعالی امام بخاری
ومسلم وسنائی روایتلرنده ابی ایوب انصاری رضی الله عنه
حضرتلرندن مروی در بر کمسنه رسول الله صلی الله علیه وسلم
حضرتلرنه کلوب ایتدی یا نبی الله بنی بر عمله دلالت ایله کجنته

[K4b]

(1) ḳarīb eyleye ve cehennemden baʿīd ide didi Faḫr-ı ʿālem ṣalla'llāhu ʿaleyhi (2) ve sellem

تَعْبُدُ اللهَ وَلَا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا وَتُقِيمُ الصَّلَوةَ وَتُؤْتِي الزَّكَوةَ (3) وَتَصِلُ [L4a] رَحِمَكَ[11]

didi yaʿnī Ḥaḳ tebārek ve teʿālāya bir şey'i şerīk (4) ṭutmayup ʿibādetine meşġūl olup ṣalāt ve zekāt ve ṣıla-i raḥm (5) eylemek buyurdı ve ol kimesne dönüp gitdügi zamānda

إِنْ (6) تَمَسَّكَ بِمَا أُمِرَ بِهِ دَخَلَ الْجَنَّةَ[12]

buyurdı yaʿnī eger benüm emr itdüklerümi (7) ṭutarsañ cennete girürsin didi ve yine Ebū Nuʿaym *Ḥilye*'de (8) Ebī Eyyūb-ı Enṣārī'den rivāyet eyler ki Resūlu'llāh ṣalla'llāhu ʿaleyhi (9) ve sellem

مَنْ اَخْلَصَ لله اَرْبَعِينَ يَوْمًا ظَهَرَتْ يَنَابِيعَ الْحِكْمَةِ مِنْ قَلْبِهِ (10) عَلَى لِسَانِهِ[13]

buyurmışlardur yaʿnī bir kimesne ki ḳırḳ gün Ḥaḳ sübḥānehu (11) ve teʿālā ḥażretine iḫlāṣ üzere ola anuñ ḳalbinden lisānına (12) çeşme-sār-ı ḥikmet ẓuhūr eyleye dimekdür ve yine ʿulemā-i ḥadīṯden (13) İbn Cerīr ve İbn Ḥabbān ve Ḥākim ve ġayrılar naḳlinde Ebī Eyyūb-ı Enṣārī (14) raḍıya'llāhu ʿanhdan mervīdür ki Resūlu'llāh ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem (15) buyurmışlardur ki

مَا مِنْ عَبْدٍ يَعْبُدُ اللَّهَ لَا يُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا وَيُقِيمُ

1 ve: - S / 3 yaʿnī: - S, şey'i: şeyʾ L / 4 ṣalāt ve: ṣalāt S / 7 Ḥilye'de: Ḥilye'den S / 10 ki: - S / 11 ola anuñ: olanuñ S / 12 ẓuhūr: - S / 15 ki: - S.

[11] Karâfî, age, s. 47.
[12] Karâfî, age, s. 47.
[13] Karâfî, age, s. 47-48.